

Geen herhaling van zetten

Al meer dan drie weken neem ik in Rome deel aan de tweede zitting van de bisschoppelijke synode. Is dat niet grotendeels een herhaling van de eerste zitting vraagt men mij. Dat is maar ten dele het geval. Vorig jaar stonden vooral vragen centraal naar het ‘wat’ in de kerk: *Wat is synodaliteit? Wat bedoelen we met ‘zending van de Kerk’ in de wereld van vandaag?* Tijdens de tweede zitting staat centraal: *‘Hoe kunnen we meer synodaal en missionair Kerk zijn?’* De gesprekken cirkelen meer rond het ‘hoe?’, ‘waar?’ en ‘wanneer?’ van synodaliteit in de Kerk.

Het werkboek (*IL: Instrumentum Laboris*) van de synode nodigt ons uit te spreken over: *‘Hoe kunnen we als leerlingen van de Heer - individueel en gezamenlijk, elk vanuit zijn/haar plaats en verantwoordelijkheid in de Kerk - en met gebruikmaking van de genadegaven die de Heilige Geest ons zo overvloedig schenkt in de wereld getuigen van de verrezen Heer en Zijn Evangelie?’*

Het IL is werkdocument en leidraad van de synodale gesprekken; gevoerd als een ‘gesprek in de Geest’. Over de luistermethodiek van deze gespreksvorm schreef ik in mijn terugblik op de eerste twee synodeweken in 2023 (aartsbisdom.nl) en in een artikel in het bisdomblad ‘Op Tocht’ waarbij ik vooruitkijk naar de tweede zitting ([aartsbisdom.nl over Op Tocht](https://aartsbisdom.nl/over-op-tocht)). Deze methode spreekt iedereen aan om zich te laten horen aan de gesprekstafels. Behalve bisschoppen zijn dat bij deze synode ook vrouwen en lekenelovigen.

Aan de tafels merk ik dat het niet eenvoudig is antwoord te geven op de vraag naar het ‘hoe?’, ‘waar?’ en ‘wanneer?’ van een synodale en missionaire Kerk. Als nuchtere Nederlander denk en spreek ik tijdens het ‘gesprek in de Geest’ niet zelden wat praktischer over bovengenoemde vragen dan mijn gespreksgenoten uit andere landen en culturen.

Mgr. Hoogenboom: bezoek aan Sixtijnse kapel

Synodale, missionaire EN vergrijzende Kerk

Ik heb vorig jaar op de synode, en ook tijdens deze zitting, in mijn bijdragen benadrukt dat synodaliteit als ‘samen op weg zijn met de Heer’ betekent dat de Bisschoppensynode zich ook rekenschap moet geven dat de Kerk op meerdere plaatsen in de wereld hoofdzakelijk nog uit ouderen bestaat. Een reden is zeker de ‘demografische winter’ in veel landen – en niet alleen Europese! – waar al jaren de geboortecijfers dalen. Het verbaast me dat je er hier niemand over hoort. Ik heb er voor gepleit dat de synode een woord van bemoediging en troost spreekt voor oudere katholieken die met lede ogen aanzien dat veel van wat hen geliefd en vertrouwd is verloren gaat. Synodeleden uit alle werelddelen tonen mij vaak dankbaarheid voor de vele missionarissen uit Nederland. Ik heb ook genoemd dat de synode verplicht is aandacht te geven aan hoe veel religieuzen – mannen en vrouwen die de Kerk dienden – waardig hun ouderdom kunnen beleven. Waardering voor ouderen die bijdragen aan de synodale gestalte van de missionaire Kerk door hun dag in dag uit bidden voor nieuwe evangelisatie en de vele noden in de Kerk en in de wereld! Ik koester stille hoop dat het slotdocument hier een passage aan zal wijden.

Synodaliteit en initiatiesacramenten

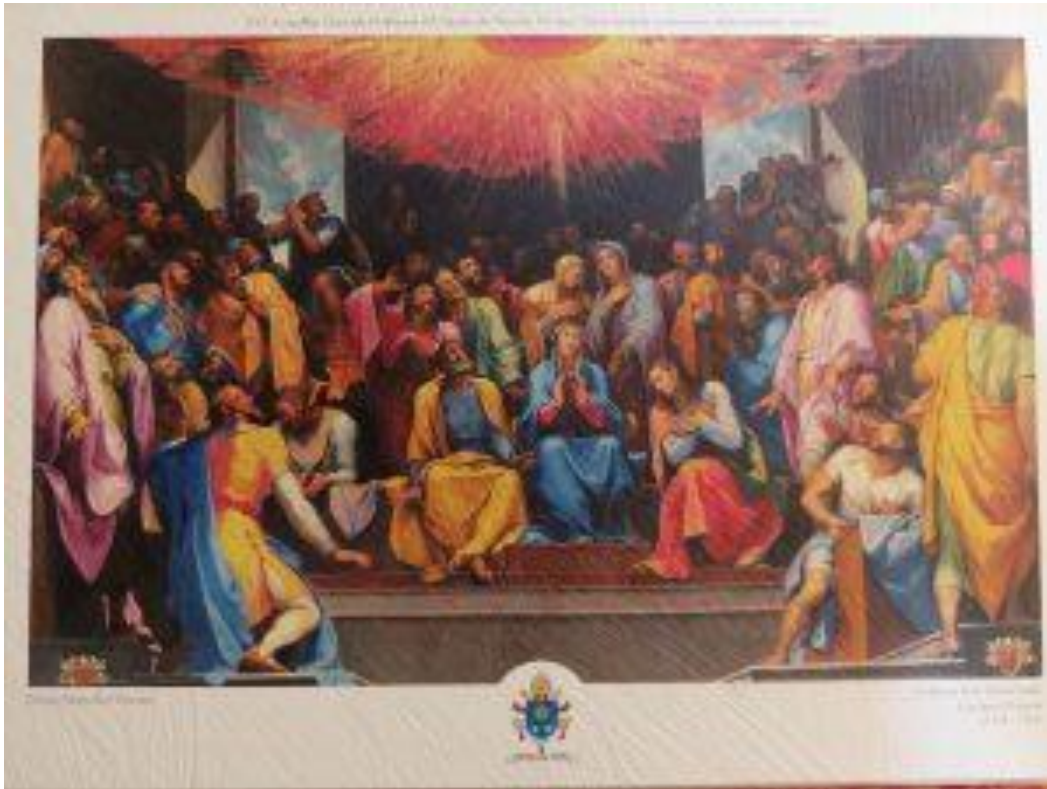
Er is ook gesproken over de initiatiesacramenten: doop, vormsel en Eucharistie. In een toespraakje van drie minuten voor alle synodeleden (ongeveer 365 personen) heb ik gepleit voor verbinding van geloofsopvoeding en kerkelijke socialisatie. Om catechese breder te doen zijn dan godsdienstlessen die alleen het verstand en niet de hele menselijke persoon aanspreken. In een synodale missionaire Kerk moeten kinderen, jongeren en volwassenen die willen toetreden veel meer actief betrokken worden door godsdienstige vorming in de geloofsgemeenschap die heel de mens raakt: hoofd, hart en handen. Dit samen met aansprekende liturgie, op bedevaart gaan, in vormselprojecten aandacht geven aan het omzien naar armen, het verwelkomen van jonge gezinnen op gezinszondagen. Mijn boodschap in de plenaire vergadering was: ‘Religieuze opvoeding in de synodale missionaire Kerk van de 21ste eeuw gebeurt pas met ‘religieuze socialisatie’ die de hele menselijke persoon betreft. Dat wil zeggen: Geloof en Kerk-zijn ervaren in liturgie en gebed, in catechese en geloofsgesprek, in vorming tot getuigen van de liefde van Christus in caritas en diaconie. Oftewel: vorming van gedoopten moet altijd ten doel hebben hen toe te rusten voor de zending die de Heer hen geeft.

Geestelijke en lichamelijke werken van barmhartigheid

Tijdens mijn toespraakje in de plenaire synodale vergadering heb ik in bijzijn van paus Franciscus, verwijzend naar het Heilig Jaar van de Barmhartigheid dat de Kerk in 2015-2016 vierde, ook aandacht gevraagd voor de grote betekenis van de ‘lichamelijke en geestelijke werken van barmhartigheid’ voor een synodale en missionaire Kerk. Deze werken zijn diep geworteld in de Heilige Schrift en de Levende Traditie van de Kerk. Ze zijn een zeer praktische invulling van de liefde tot God en de naaste waartoe de Heer ons oproept. Daden van naastenliefde waarmee we de medemens te hulp komen in zijn/haar lichamelijke en geestelijke nood. Bij geestelijke werken van barmhartigheid gaat het om onderricht geven, goede raad verstrekken, troost brengen, moed inspreken, vergiffenis schenken en onrecht geduldig kunnen verdragen. Lichamelijke werken van barmhartigheid zijn: hongerigen spijzen, dorstigen laven, vreemdelingen herbergen, naakten kleden, zieken en gevangenen bezoeken en de doden begraven.

“Brandde ons hart niet in ons, terwijl Hij onderweg met ons sprak en ons de Schriften ontsloot?” (Luc. 24, 32)

Bij het ‘onderscheiden in de Geest’ merk ik in de synodale gesprekken dat streven naar consensus niet betekent om de kleinste gemene deler op te zoeken. Het gaat er om door luisteren naar Gods Woord en de Levende Traditie van de Kerk, het aandachtig luisteren naar elkaar en het duiden van de tekenen van deze tijd in het licht van ons geloof te ervaren wat de harten van gespreksgenoten het meest doet branden. Dat merk je af en toe als een interventie in de synodevergadering een stormachtig applaus teweegbrengt.

Alle synodedeelnemers kregen van paus Franciscus een reproductie cadeau van het schilderij ‘De nederdaling van de Heilige Geest’ van Girolamo Muziano (1528-1592).)

Applaus klonk bijvoorbeeld toen een vrouwelijk Afrikaans synodelid vaststelde dat in Afrika op veel plaatsen godsdienstvrijheid is bedreigd en katholieke scholen in het gedrang komen omdat zij door gender-ideologie via regeringen gehinderd worden voor integrale menselijke vorming van kinderen en het godsdienstonderricht volgens de leer van de Katholieke Kerk. Dit ging samen met de oproep dat katholieke scholen tegen de stroom van de tijd blijven getuigen van Christus en Zijn Evangelie. Het betekent overigens niet dat onder de synodeleden een en al overeenstemming is over de vele thema’s die het *Instrumentum Laboris* aansnijdt; dat zeker niet.

Een voorbeeld: Ik merkte afgelopen dagen dat de vraag hoe bij besluitvoorbereiding en besluitvorming in de Kerk het aandeel van leken - die immers delen in het priesterschap van alle gedoopten - zich verhoudt tot de rol van de bisschop zeker verdere verdieping nodig heeft. Een ander voorbeeld: Voorafgaand aan de synode verklaarde de Bisschoppenconferentie van de Verenigde Staten: “Onze dankbaarheid voor deze synodale tocht is diepgaand. [...] Er blijven echter spanningen bestaan, die een voortdurende reflectie en dialoog vereisen, in overeenstemming met paus Franciscus’ concept van een cultuur van

ontmoeting. Maar deze spanningen verbreken de gemeenschap van naastenliefde in de Kerk niet.” (Instrumentum Laboris, Inleiding).

Deze uitspraak indachtig heeft Synodaal Kerk-zijn ook de dimensie dat - als het moeilijk wordt – zij het als vrienden van de Heer met elkaar uithouden en voortgaan in Zijn voetspoor. Dat hebben ook Petrus en de andere apostelen meegemaakt; wat dat betreft dus niets nieuws onder de zon in de synode-aula.

Waarheid en eenheid in verscheidenheid

Het *Instrumentum Laboris* verklaart: “Onze ervaring heeft aangetoond dat het op gang brengen van het synodale proces in de lokale kerken de eenheid van de hele Kerk niet ondermijnt, maar juist de verscheidenheid en universaliteit van het volk van God gestalte geeft (...)” (IL, nr. 87). Ook deze passage geeft veel stof tot discussie. Nr. 97 van het IL doet het volgende voorstel:

“Het erkennen van Bisschoppenconferenties als kerkelijke entiteiten met leerstellige autoriteit, rekening houdend met de socio-culturele diversiteit binnen de context van een Kerk met veel gezichten en de waardering van liturgische, disciplinaire, theologische en spirituele uitdrukkingen die passen bij de verschillende socio-culturele contexten.”

Dit gaat ten diepste over de vraag hoe in de universele Kerk waarheid en eenheid van geloof en culturele verscheidenheid zich tot elkaar verhouden. Het theologische gesprek hieromtrent gaat ook na deze Bisschoppensynode door, zeker omdat heel wat synodeleden - waaronder ik zelf - vrezen voor verwatering van de boodschap van het Evangelie als de waarheid hiervan naar tijd en plaats door het leergezag van de Kerk wordt gerelativeerd. Dat brengt ook verwarring onder de leden van het Gods volk.

In 2025 is het 1.700 jaar geleden dat de geloofsbelijdenis van Nicea is afgekondigd. Volgens deze belijdenis is de Katholieke Kerk ‘één, heilig, katholiek en apostolisch’. In alle synodale gesprekken gaat het om de kernvraag: Wat is de eenheid in Christus die de Weg, de Waarheid en het Leven is. En wat betekent dat voor de Katholieke Kerk die van Hem de zending kreeg om wereldwijd Zijn Evangelie te verkondigen in verschillende en sterk veranderende sociale en culturele contexten? Het vraagt van synodeleden om in Zijn Geest aandachtig te luisteren naar Gods Woord, zich rekenschap te geven van de Levende Traditie van de Kerk, om de tekenen van de tijd goed te verstaan. Als ik op mijn hotelkamer de synodale gesprekken voorbereid, grijp ik graag terug naar de geschriften van paus Benedictus XVI. Hij had een grote passie voor het bevorderen van de eenheid van Kerk, gedragen in samenhang met de waarheid en liefde in Christus.

Kerk als oefenschool in geduld

Het *Instrumentum Laboris* stelt: “Zonder zichtbare veranderingen zal de visie van een synodale Kerk niet overtuigend zijn” (IL, nr. 71). In deze zin kan een zeker ongeduld worden geproefd. Tegelijkertijd merk ik dat door synodeleden heel verschillend wordt gedacht over de vraag of, en zo ja, welke zichtbare veranderingen wenselijk zijn en op welke termijn. In de werkgroep waar ik deel van uitmaak, heb ik gesteld dat het bij het onderscheiden in de Geest nodig is niet alleen stil te staan bij de vraag of iets kan/moet veranderen in de Kerk, maar zo ja ook: wanneer het gelovig / bijbels theologisch gezien daar het geschikte/gunstige moment voor is (kairos). De synodale Kerk is ook een oefenschool in geduld. Geduld is bijbels gezien een kenmerk van wijsheid, een vrucht van de Geest, eigen aan hen die in Christus geloven.

Wat is werkelijke vernieuwing in een synodale Kerk?

Het woord ‘vernieuwing’ komt in het *Instrumentum Laboris* zeven keer voor. Maar wat er mee bedoeld? Een actueel voorbeeld: Iedereen die de Sint Pietersbasiliek betreedt, wordt getroffen door het zgn. ‘baldakijn van Bernini’ dat zich boven het graf van de heilige apostel Petrus. Het is naar een idee van Carlo Moderna in 1624-1633 gebouwd door Gianlorenzo Bernini om de innige band tussen apostelgraf en basiliek te symboliseren.

Om tijdens het Heilig Jaar 2025 de miljoenen pelgrims zo mooi mogelijk in de Sint-Pieter te ontvangen, staat het baldakijn nu helemaal in de steigers. Restaurateurs verwijderden met engelengeduld de vele waslagen die in de loop der eeuwen op het koper zijn aangebracht om roest tegen te gaan. We moeten nog even geduld oefenen, maar binnenkort is het baldakijn van Bernini in zijn oorspronkelijke glorie hersteld. Zo is in de Kerk telkens vernieuwing en continuïteit. Werkelijke vernieuwing in de Kerk vindt haar oorsprong altijd in het opnieuw ontdekken en/of oppoetsen wat al lang behoorde tot de geloofsschatten van de Kerk maar om allerlei redenen op de achtergrond is geraakt of zelfs vergeten is. Het synodaal proces geïnitieerd door paus Franciscus in 2021 is zo beschouwd zeker niet iets helemaal nieuws in de Kerk. Maar veeleer een hartelijke uitnodiging de synodaliteit die eigen is aan de Kerk en sinds Bijbelse tijden tot haar wezen behoort, onder aanroeping van de Heilige Geest verder te doordenken. Ook wat dit dan praktisch betekent voor de Kerk als gemeenschap van gedoopten in de Drie-ene God die van de verrezen Heer haar zending in de wereld heeft ontvangen.

Het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) dat dezer dagen 62 jaar geleden door paus Johannes XXIII is geopend was ondenkbaar zonder ‘herbronning’ die in de jaren daarvoor begonnen was. De concilievaders gingen te rade bij de oudste christelijke bronnen: de Heilige Schrift en de Kerkvaders. Deze herbronning is ook wezenlijk voor het synodaal proces van paus Franciscus in 2021. Het proces zal rijke vruchten dragen indien en voor zover het is geïnspireerd door de Heilige Schrift en de Levende Traditie van de Kerk.

Luisteren naar Oosterse Kerken

Tijdens het middageten in het ‘Domus Romanus Sacerdotalis’, het Romeinse huis vlakbij het Sint Pietersplein waar ik met andere synodeleden (bisschoppen, lekengeelovigen, religieuzen) verblijf, heb ik lang gesproken met Ibrahim Isaac Sidrak. Hij is in 2013 door de synode van de Koptisch-Katholieke Kerk gekozen tot patriarch van Alexandrië in Egypte. Ik sprak met hem over het feit dat de synode ook een belangrijk moment is voor leden van de Latijnse Katholieke Kerk om meer kennis te krijgen van de rijke geschiedenis, geloofstraditie en liturgie – niet alleen van de Oosters-Katholieke Kerken, maar ook van de Orthodoxe Kerken en de Oosters-Orthodoxe Kerken. Afgelopen week bijvoorbeeld vierden de synodeleden en vele anderen in het koor van de Sint-Pietersbasiliek de Eucharistie in de Syro-Antiocheense Maronitische ritus met als hoofdcelebrant een Libanese bisschop.

“We kunnen een Kerk niet begrijpen zonder vrouwen” (Paus Franciscus)

In het *Instrumentum Laboris* komt het woord ‘vrouw’ maar liefst 43 keer voor. Het was te verwachten dat de rol en betekenis van de vrouw in de Kerk een belangrijk gespreksonderwerp zou worden op de synode. In een aantal landen (waaronder Nederland) spitst dit thema zich sinds het begin van het synodaal proces in 2021 ondermeer toe op de vraag of vrouwen tot diaken gewijd kunnen worden. Maar volgens het *Instrumentum Laboris* (nr. 17) is dit geen thema bij de tweede zitting van de synode. Voorgesteld wordt de

theologische gedachtenvorming over deze vraag voort te zetten gezet in een studiegroep, die rekening houdt met uitkomsten van de twee studiecommissies die zich eerder met het onderwerp hebben beziggehouden. Deze week verklaarde kardinaal Fernández, prefect van het Dicasterie voor de Geloofsleer en voorzitter van de genoemde studiegroep echter: “*We weten dat de Heilige Vader heeft gezegd dat de kwestie van de diakenwijding van de vrouw op dit moment niet rijp is en hij heeft gevraagd dat we deze mogelijkheid nu niet overwegen (...)*”. Op donderdag 24 oktober geeft de kardinaal daaromtrent nadere uitleg aan de synodeleden; daar ben ik zeker bij.

De geschetste ontwikkeling heeft binnen en buiten de synode-aula teleurstelling teweeggebracht en vragen opgeroepen. Tegelijkertijd is deze geschiedenis in de media - zeker ook in Nederland - met volstrekt voorbijgaan aan de vele andere onderwerpen die op de synode-agenda staan en die ook de rol en betekenis van vrouwen in de Kerk betreffen, heel breed uitgemeten. Zodanig zelfs dat je afgaand op wat journalisten schrijven, de indruk krijgt dat het bij de synode wekenlang bijna alleen maar gaat over de vraag of vrouwen worden toegelaten tot diakenwijding.

Als oor- en ooggetuige kan ik oprecht zeggen: Het tegendeel is het geval! In de afgelopen ruim drie weken is door veel synodeleden uit alle werelddelen -en ook door mij!- met grote dankbaarheid en waardering gesproken over de rol en betekenis van vrouwen in het kerkelijk leven. Aan de hand van het *Instrumentum Labor* is uitgebreid gesproken over de vraag op welke manieren vrouwelijke lekenengelovigen op basis van hun doopgenade in alle kerkgeledingen meer deel kunnen krijgen aan (mede)verantwoordelijkheid in besluitvormingsprocessen van de Kerk en dienst aan de leiding in de Kerk. Wat dat betreft merk ik trouwens veel verschil en ongelijktijdigheid in de wereldkerk. De presentie van vrouwelijke synodeleden van alle continenten maakt een vruchtbare uitwisseling van ideeën en ervaringen mogelijk. Op zaterdag 19 oktober zijn ondermeer alle vrouwelijke deelnemers die aan de synode deelnemen door paus Franciscus hartelijk in audiëntie ontvangen. In de afgelopen weken heb ik in werkgroepen waar ik in zat vanuit mijn persoonlijke ervaring veel gesproken over de wijze waarop in de Nederlandse Katholieke Kerk vrouwen zowel pastoraal als bestuurlijk een even kostbare als onmisbare bijdrage leveren aan het kerkelijk leven. In parochies, bisdommen, priesteropleidingen, religieuze ordes en congregaties, katholieke onderwijsinstellingen en maatschappelijke organisaties, categoriale zielzorg, nieuwe religieuze bewegingen en de organisatie van de Kerkprovincie. Dat de Nederlandse Bisschoppenconferentie al jaren een vrouw als secretaris-generaal heeft wekt bij collega-bisschoppen verbazing en nieuwsgierigheid.

Het slotdocument van de synode gaat concrete aanbevelingen doen aan paus Franciscus over de wijze waarop aan vrouwelijke en zeker ook mannelijke lekenengelovigen op basis van het doopselsacrament dat zij hebben ontvangen, meer mogelijkheden kunnen worden gegeven om in alle geledingen van de Kerk meer deel te nemen en bij te dragen aan het leven in een synodale missionaire Kerk.

Piazza dei Protomartiri : oecumenische gebedswake

“Dat allen één zijn” (Joh. 17, 21)

Dit gebed van de Heer loopt als een rode draad door toespraken en gesprekken in de synode-aula met een oecumenische dimensie. Aan de synode nemen ook 16 zogenoemde ‘delegati fraterni’ deel: afgevaardigden van christelijke kerken en kerkelijke gemeenschappen die op uitnodiging van paus Franciscus deelnemen aan de synode. Het bovenstaande gebed van de Heer voor de eenheid staat ook op het graf van Johannes Kardinaal Willebrands, voormalig voorzitter van de Pauselijke Raad voor de eenheid van de christenen en aartsbisschop van Utrecht (1975-1983). Zijn naam en het besef van zijn onschatbare betekenis voor de oecumene leeft tijdens de synode voort. Dat merkte ik herhaaldelijk in gesprekken met enkele ‘delegati fraterni’. In de werkgroepen trof ik bijvoorbeeld de adjunct-secretaris-generaal van de Wereldfederatie van Lutherse Kerken uit Zwitserland en een vertegenwoordiger van de Wereldbroederschap van Pinkstergemeenten uit Ghana. Ik ben onder de indruk van de sereniteit, het krachtige geloofsgetuigenis in de Drieëne God en de bijbels-theologische kennis van zaken die zij in de oecumenische gesprekken inbrachten. Gisteren zijn ze door de paus in audiëntie ontvangen, en ik begreep dat het een indrukwekkende gebeurtenis was.

Over oecumene wordt niet alleen aan de ronde tafels gesproken. Op 11 oktober, de dag waarop 61 jaar geleden het Tweede Vaticaans Oecumenisch Concilie werd geopend, was ik op de Piazza dei Protomartiri. Het plein naast de Sint Pietersbasiliek waar volgens de overlevering de apostel Petrus door kruisiging de marteldood stierf. Daar was een indrukwekkende oecumenische gebedswake, waar naast paus Franciscus de ‘delegati fraterni’ ook voorgingen in het gebed voor de eenheid van de christenen.

Paus Franciscus bij oecumenische gebedswake

Tijdens de oecumenische gebedswake (zie foto) verklaarde paus Franciscus:

“Vandaag spreken we ook onze schaamte uit over het schandaal van christelijke verdeeldheid, het schandaal van het niet samen getuigen van de Heer Jezus. Deze synode is een kans om het beter te doen, om de muren te overwinnen die nog steeds tussen ons bestaan. Laten we ons richten op de gemeenschappelijke grond van ons gemeenschappelijk doopsel, dat ons aanspoort missionaire leerlingen van Christus te worden, met een gemeenschappelijke zending. De wereld heeft een gemeenschappelijk getuigenis nodig, de wereld heeft het nodig dat wij trouw zijn aan onze gemeenschappelijke missie.”

‘Was er dan niets om voor te vechten?’

Als er één inzicht is dat tijdens deze synode naar voren is gekomen, dan is het wel dat menselijke, intellectuele en spirituele vorming in de Kerk altijd als doel moet hebben om van ons als gedoopten nog meer te maken dan wat we in de kracht van ons doopsel in de Drie-ene God allemaal zijn: getuigen van de opgestane Heer en Zijn Evangelie. Er zijn synodeleden die aan den lijve ondervinden dat dit zorg, lijden en zelfs levensgevaar met zich mee kan brengen.

Pater Timothy Radcliffe OP maakte tijdens de retraite voorafgaand aan de synode indringend duidelijk dat het christelijk getuigenis in onze tijd urgent is en wellicht veel meer dan ooit onbaatzuchtige opoffering en ja zelfs strijd vergt. Pater Radcliffe verwees naar Alan Paton, een Zuid-Afrikaanse schrijver die moedig campagne voerde tegen apartheid. In een van diens boeken zegt iemand: *“Als ik naar de hemel opstijg, wat ik zeker van plan ben, zal de Grote*

Rechter tegen me zeggen: 'Waar zijn je wonden?'. En als ik zeg dat ik er geen heb, zal hij zeggen: 'Was er dan niets om voor te vechten?'"

Weven aan een netwerk van vriendschappen

Bladerend door de vele bladzijden aantekeningen in mijn dagboek, word ik overstelpt door herinneringen tijdens deze tweede synodezitting. Onmogelijk om daar uitvoerig verslag van te doen. Zelfs het slotdocument van de synode over enkele dagen zal niet uitputtend zijn. Hopelijk geven de dagboeknotities een beeld van de tweede zitting. Een synode waar we in de kracht van Gods Geest dagelijks verder weven aan het wereldwijde netwerk van vriendschappen met de verrezen Heer en met elkaar.

Foto's: mgr. Th. C.M. Hoogenboom.